

"TIJD-SCHRIFT" van de Historische Vereniging Vlaardingen
Redaktie: J.M. den Draak en P.J.Westerdijk
nummer 11 Corr. adres: Hofsingel 26, Vlaardingen, tel.010-34.11.69

april 1972 Contributie: f 10,-- per jaar, contr. voor elk
volgend lid uit een gezin en voor jeugdleden f 5,--.
Postgiro: 75 09 78 t.n.v. Penningmeester Hist. Ver.
Vlaardingen.
Losse nummers TIJD-SCHRIFT: f 1,--.

IN DIT NUMMER:

- . convocatie en agenda jaarvergadering op maandag 8 mei 1972
 - . jaarverslag
 - . financieel verslag
 - . Mededelingen
 - . Driemasterharingbuis, door J.Ploeg
 - . Gegevens betreffende de ingebruikneming van de eerste nederlandse zeil-logger "Scheveningen" in 1866, door H.P.Zuydgeest
 - . Paardemarkt met kermis omstreeks 1900 (2) door dr.D.G.Noordijk
 - . Sociale toestanden in de Vlaardingse nijverheid omstreeks 1890, door drs.J.P.van de Voort
-

Het bestuur van de Historische Vereniging Vlaardingen nodigt hiermede haar leden uit tot het bijwonen van de Algemene Ledenvergadering die gehouden zal worden op

maandag 8 mei 1972
in de foyer van Triangel, Fransenstraat
aanvang kwart voor acht.

AGENDA:

1. opening door de voorzitter
2. vaststelling van:
 - a. jaarverslag van de secretaresse
 - b. financieel overzicht van de penningmeester
3. bestuursverkiezing.
Reglementair aftredend zijn de heren W.Brouwer, Ph.C. van der Hoeven en mejuffrouw I.Vellekoop.
Mejuffrouw Vellekoop en de heer Brouwer stellen zich opnieuw verkiesbaar, de heer Van der Hoeven stelt zich niet opnieuw verkiesbaar. In de daardoor ontstane vakature stelt het bestuur de heer Joh.de Ligt kandidaat.
Het bestuur verzoekt eventuele tegen-kandidaten zo spoedig mogelijk, maar in ieder geval schriftelijk en vóór de aanvang der vergadering, bij de secretaresse in te dienen.
4. Ledenprent 1972.
Na een korte inleiding over deze reproductie, zal hij op de vergadering aan de leden worden uitgereikt (dit ter besparing van de hoge porto kosten).
5. Rondvraag en sluiting van de ledenvergadering.

PAUZE

De pauze geeft u gelegenheid om het werk te bekijken van onze leden, de heren C.B. de Jong, D. van Os, J.K. Pluimgraaff en M.P. Zuydgeest. Deze leden hebben zich het afgelopen jaar bezig gehouden met het verzamelen van gegevens over de Vlaardingse visserij anno 1912.

AANVANG LEZING

20.30 uur Het woord is aan de heer G. Walstra, oud wethouder van Vlaardingen. De heer Walstra zal een voordracht houden over de geschiedenis van het bedrijf "Hollandia", waaraan hij zoveel jaren verbonden is geweest. Behalve over de economische betekenis van dit bedrijf voor Vlaardingen, zal hij ook een en ander over de sociale aspecten naar voren brengen.

JAARVERSLAG VAN DE HISTORISCHE VERENIGING VLAARDINGEN OVER 1971.

Het maken van een jaarverslag zou men kunnen beschouwen als een eenvoudige en beperkte vorm van geschiedschrijving. Het recept daarvoor is in een vereniging, die "aan historie doet" natuurlijk bekend: eerst worden de gegevens bijeengegaaard, dan op een rijtje gezet, waarna een interpretatie van de verzamelde gegevens dient te volgen. Het speurwerk voor dit jaarverslag bracht, net als in de vorige jaren, een respectabel lange lijst van activiteiten aan het licht.

1971 werd begonnen met een leden-hobbyavond - inderdaad een traditie geworden, zoals vorig jaar werd voorspeld. De bijdragen behelsden: Archeologie (Mevrouw J.M.Hirschel-Hoeufft); Kerkelijk leven in Vlaardingen in de 19e eeuw (M. den Admirant); Vlaardingse klederdrachten (J. Anderson); De Bomvisserij (M.P. Zuydgeest); Postverbindingen vanuit Vlaardingen (K. Bouman) en een aantal pentekeningen van de hand van ons bestuurslid, de heer P.J. Westerijk. Uit deze tekeningen werd door de aanwezigen de ledenprent voor het jaar gekozen. De keuze viel op een nieuwe afbeelding van het oude Holy-hek, heel toepasselijk in het jaar, waarin de gemeente dit monument in nieuwe luister herplaatste.

Excursies werden gemaakt in maart naar het Archief van het Hoogheemraadschap Delfland, in juni naar Maasland en in oktober naar 't Wout.

De causerie in april van dr. J.M.H.J. Hemels belichtte "de Krant als historische bron". De jaarlijkse ledenvergadering in mei bracht ons na een kort huishoudelijk gedeelte een lezing van de heer C. Hoek, hoofd van de oudheidkundige dienst der gemeente Rotterdam, over "Vlaardingen in de vroeg-grafelijke tijd".

De heer H.K. van Minnen trok, met een geanimeerd vertellen over oud-Vlaardingen aan de hand van dia's, veel leden naar de bijeenkomst van september en de Gastenavond in het vernieuwde Visserijmuseum in november mocht zich uiteraard in een zeer grote belangstelling verheugen.

De tentoonstellingscommissie zorgde voor een bijzonder slot van 1971 met de tentoonstelling: "Ambacht en bedrijf in de oude stad".

Het feit, dat het Visserijmuseum voor deze tentoonstelling de ruimte beschikbaar stelde en veel hulp verleende, dat de opening verricht werd door de gemeente-archivaris, de heer Poelstra, en dat de belangstelling van het publiek een verlenging nodig maakte, zeggen meer dan woorden kunnen doen over het gehalte van het gebodene.

De leden ontvingen in 1971 een aantal ledenberichten en viermaal ons orgaan "TIJD-SCHRIFT". Aan copy heeft het de redactie van "TIJD-SCHRIFT" niet ontbroken; integendeel bleek de reserve-portefeuille steeds meer dan voldoende gevuld te zijn met studies, boekbesprekingen, tekeningen en kaarten ter illustratie; dit alles uit eigen koker!

De pogingen van het bestuur om het nagelaten werk van wijlen de heer M.C. Sigal, de vroegere stadsarchivaris, in monografieën te publiceren, hebben helaas niet tot het gewenste resultaat geleid. Niet alleen bleek het bewerken ervan een thans niet te realiseren opgave te zijn, ook het ontbreken van de noodzakelijke financiële middelen leidde tot onoverkomelijke bezwaren.

De heer A. Bijl Mz., die de geschreven nalatenschap van de heer Sigal beheerde, heeft in overleg met diens weduwe, het materiaal gedeponneerd bij het gemeente-archief, zodat het althans voor een ieder toegankelijk is.

De Foto-werkgroep bleef zich, zij het minder intensief dan vorige jaren, bezig

houden met het catalogiseren van het omvangrijke foto-bezit.

Een nieuwe werkgroep "bibliografie" startte met toestemming en steun van het Gemeente-Archief een project om een overzicht van publicaties over Vlaardingen samen te stellen. Veel voorbereidend werk werd reeds verzet, maar een afronding kan op zijn vroegst eind 1972 tegemoetgezien worden.

In november werd voor het eerst een nieuw veld van onderzoek, nl. dat van de volkskunde van Vlaardingen, betreden door de heer J. Anderson. De medewerking van de Nieuwe Vlaardingse Courant, die op zich nam om op gezette tijden vragenlijsten te publiceren, blijkt van groot belang te zijn. Het jaarverslag over 1972 zal zeker veel goeds te melden hebben over de vorderingen van dit onderzoek, dat veel wetenswaardigs aan het licht belooft te brengen.

In het bestuur, dat een tiental malen, meestal aan huis bijeenkwam, waren geen mutaties. Met het bestuur van de Archeologische Werkgroep Helinium werd in september een gemeenschappelijke vergadering gehouden, zoals indertijd werd afgesproken te doen terwille van een goed samenspel tussen onze qua belangstelling verwante organisaties. De heer W. Brouwer bracht regelmatig verslag uit van het besprokene in vergaderingen van de sectie "Algemene Vorming" van de Culturele Raad, waarin hij namens onze Vereniging zitting heeft. Van het gemeentebestuur ontving de Historische Vereniging het verzoek om een vertegenwoordiger af te vaardigen naar het in te stellen comité Stadsverzorging. De heer G. Geluk was de aangewezen persoon om zitting te nemen in dit adviescollege.

Ter gelegenheid van de opening van het nieuw gehuisveste Visserijmuseum bood onze Vereniging een geschenk aan, nl. een lithografie van een bomschuit op het Noordwijkse strand. Veel leden droegen een steentje bij aan de bekostiging van dit geschenk en de heer Anderson was de knappe vinder van deze afbeelding van een vissersvaartuig, dat door zijn zeldzaamheid de informatieve waarde van het museumbezit verrijkt.

Voor het jubileum van de Bond Heemschut werd een kleine bijdrage aan het Jubileumfonds ten behoeve van de restauratie van Woudrichem gegeven.

Behalve de in het voorgaande genoemde onderwerpen en de gebruikelijke huis-houdelijke en organisatorische zaken kwamen in de bestuursvergaderingen nog vele andere punten ter sprake, zoals de bijdrage, die de Historische Vereniging Vlaardingen zou kunnen leveren voor de viering van het 700-jarig bestaan van Vlaardingen in 1973; de mogelijkheden voor dialectografisch onderzoek (dat een moeilijk aan te vatten studie blijkt te zijn); voldoening over de aankoop door de gemeente van het hoekpand Markt/Maassluisdijk, waardoor voorlopig althans de "Omring" van de Grote Kerk intact kan blijven; de problemen, die zich voordoen, wanneer het aanzicht van de oude binnenstad geschonden dreigt te raken door verwaarlozing, sloop of brand; het door de HVV te voeren beleid inzake publicaties van historisch onderzoek en het bevorderen van historisch onderzoek.

Aan het eind van het verslagjaar werden 127 plaatselijke leden en 69 combinatie-leden met de provinciale vereniging geteld.

Gebleken is, dat de getallen, die voor eind 1970 waren genoteerd (t.w. resp. 160 en 70) een foutief beeld van het ledenbestand hebben gegeven. Velen, die voor het bedrag van de jaarlijkse contributie in het bezit wilden komen van de toenmalige ledenprent, werden nl. als leden beschouwd en als zodanig in het ledenregister opgenomen. De verwarring, die hiermee ontstond, vergde veel extra werk van de administrateur en gaf het bestuur aanleiding om nog eens duidelijk vast te stellen, dat de ledenprent in principe alleen bedoeld is voor de leden en niet voor de losse verkoop.

In de contributieregeling werd geen wijziging gebracht. Zo bleven de kosten voor het lidmaatschap voor plaatselijke leden f 10,-- en voor combinatie-leden f 22,--.

Van de mogelijkheid voor f 5,-- jeugd- of huisgenoot-lid te worden werd zeer weinig gebruik gemaakt.

ENIGE OPMERKINGEN BIJ HET FINANCIËEL OVERZICHT 1971:

Met een positief saldo van 1970, een in de loop van het jaar toegekende gemeentelijke subsidie van f 650,--, ca. 230 leden en een groot aantal geplande activiteiten werd het nieuwe jaar gestart. De activiteit van leden en bestuursleden heeft er mede toe geleid, dat in het afgelopen jaar een zeer groot gedeelte van de plannen inderdaad is gerealiseerd. In het volgende wordt zeer in het kort op enkele financiële aspecten van in het voorgaande deel van het jaarverslag genoemde punten ingegaan:

De beide exposities dit jaar georganiseerd, nl. de leden Hobby-avond (de traditioneel geworden opening van het nieuwe jaar) en de tentoonstelling in het Visserijmuseum "Ambacht en bedrijf in de oude stad" in november zijn vooral door de grote inspanningen van een aantal bestuursleden en leden het begrote bedrag niet te boven gegaan. Door de extra lezing, gehouden door dr. J. Hemels, naast de 2 jaarlijkse ledenvergaderingen met lezingen van de heren C. Hoek en H. K. van Minnen, was dit echter wel het geval geweest met de kosten voor vergaderingen en lezingen.

Doordat de uitgaven van de organisatie van 3 excursies enigszins meevielen konden de hoge kosten van de werkgroepen (Bibliografie, Volkskunde) enigszins worden gecompenseerd. 4 nummers Tijd-Schrift en de ledenprent vormen tezamen met de verzendkosten traditiegetrouw een zeer belangrijk deel van de uitgaven van het afgelopen jaar. Door een aantal leden werd op vrijwillige basis bijgedragen aan een geschenk, aangeboden bij de opening van het Visserijmuseum, zodat de overblijvende kosten gemakkelijk door de post "onvoorzien" konden worden opgevangen. Ook in dit jaar kon weer, door een zuinig vergaderbeleid van het bestuur, een bedrag worden gereserveerd voor een toekomstige vergader- en expositieruimte, terwijl het jaar kon worden afgesloten met een klein positief saldo.

Concluderend kan worden opgemerkt, dat ondanks de voortdurend stijgende kosten en de vele activiteiten van het afgelopen jaar, mede door een verbeterde contributie-innings-methode, die helaas ook tot een vermindering van het ledental heeft geleid, een goed evenwicht tussen inkomsten en uitgaven kon worden bereikt.

Ph.C. van der Hoeven,
penningmeester.

DRIEMASTHARINGBUIS OP DE RIVIER VOOR ANKER LIGGEND TEGENOVER DE STEDE VLAARDINGEN.

Reproductie van een pentekening in bruine en zwarte inkt uit het Gemeente archief van Vlaardingen, gesigneerd -J. van Dulken 1778- met in de andere hoek de naam van de bekende tekenaar A. Salm (geboren ± 1650 - overleden 1720).

De hier weergegeven driemastharingbuis met rond achterschip is in de tweede helft van de 17e eeuw in gebruik geweest.

Vóór 1650 hadden de driemastbuizen een platte spiegel.

Na 1700 werd op de rondgebouwde schepen veelal het tweemast hoekertuig met boegspriet gevaren.

De driemastbuizen voeren aan alle masten vierkante razeilen. Soms werd bij mooi weer op de middenmast een topzeil gezet. Het aan het grootstag getekende opgerolde stagzeil is waarschijnlijk reeds een eerste stap naar de overgang van de volledig vierkant getuigde vissersschepen tot de schepen met uitsluitend langscheeps geplaatste zeilen.

In woelige tijden moesten de buizen bewapend worden. "Buizen van 24-30 last zullen met 2 gotelingen, buizen boven de 30 last met 4 gotelingen, elk van

800 pond bewapend zijn." lezen we in Witsen's "Aloude Scheepsbouw en Bestier" (eerste uitgave 1671, verbeterde herdruk 1690). Onze buis zal dus meer dan 30 Eest (circa 60.000 kg.) lading kunnen vervoeren.

Wie de tekenaar J. van Dulken was hebben we niet kunnen achterhalen. Ook de tekening van A.Salm, die als voorbeeld diende, is niet gevonden. Toch zouden we graag weten of van Dulken de getekende buis zorgvuldig gekopiëerd heeft. Van belang hierbij is in welke tijd het getekende havenhoofd van Vlaardingen er zo uitzag. Heeft van Dulken de stede geschetst als bij hem bekend in 1778? Of is ook dit een getrouwe kopie van A.Salm?

De toren van de grote kerk had in 1750 in ieder geval de lage spits (zie foto van de Waal omstreeks 1750 in "Geschiedenis van de Oude Haven te Vlaardingen" door A.Bijl Mz.). Was deze toren er rond 1700 ook reeds? En het torentje op het stadhuis, en het havenlicht op het hoofd, en de huizen langs de haven? Uit welk jaar stammen zij?

Zijn de figuren op het hekkebord van de haringbuis en het teken in de grote vlag herkenbare (rederij)aanduidingen?

Een leuke puzzel voor een Historische Vereniging! Antwoorden graag aan het bestuur.

J.Ploeg.

MEDEDELING VAN HET VISSERIJMUSEUM.

Het Visserijmuseum vestigt er nog eens de aandacht op, dat de bibliotheek ook geopend is op de eerste dinsdagavond van elke maand, nl. van 19.30 uur tot 22.30 uur, ingang Westhavenkade 54.

AANKONDIGING.

Binnenkort verschijnt bij Boekhuis den Draak te Vlaardingen een z.g. fotografische herdruk van het bekende boek van Mr.P.G.Q.Sprenger van Eijk: Geschiedenis en Merkwaaardigheden der Stad Vlaardingen, ingeleid door A.Bijl Mz.

Het boek verscheen voor het eerst in 1832 te Rotterdam bij de Wed.Allart, waarna het eigenlijk nooit meer door latere geschriften over Vlaardingen van zijn plaats verdrongen is geworden. De predikantenzoon Sprenger van Eijk had een degelijk en bijzonder goed leesbaar stuk werk geleverd. Zijn geschiedschrijving is nauwgezet, de beschrijving van de stad in zijn dagen is boeiend en zijn verslag en bevindingen betreffende de middelen van bestaan zijn zonder meer interessant. Kostelijk zijn sommige fragmenten, o.a. dat waarin hij verhaalt over het kerkelijk gekrakeel in Vlaardingen.

Dat sommige van zijn conclusies als gevolg van recente wetenschappelijke gegevens niet geheel houdbaar blijken te zijn, doet niets af aan de grote verdienste van dit zeldzaam geworden boek.

De intekenprijs van f 45,-- is nauwelijks 10% van de waarde van een origineel exemplaar. U kunt het boek bij elke boekhandel verkrijgen.

GEGEVENS BETREFFENDE DE INGEBRUIKNAME VAN DE EERSTE NEDERLANDSE ZEILLOGGER "SCHEVENINGEN" IN 1866.

In het afgelopen jaar (1866) heeft de heer A.E. Maas in vereeniging met eenige andere heeren besloten een proef te nemen met nieuwe vaartuigen, voor de grootste visscherij bestemd, en daarom voor zijn rekening te Boulogne een loggerschip doen bouwen.

De redenen, waarom hij juist aan het loggerschip de voorkeur gaf waren van verschillende aard. Vooreerst bleek het, dat zoodanig schip in verhouding tot zijne afmetingen en tot den prijs waarvoor het konde geleverd worden, de grootste laadbare ruimte aanbod. Ten tweede brengt de vorm van zoodanig schip mede, dat het met betrekkelijk zeer weinig hout boven het water uitsteekt, zoodat wind en zee daarop geene groote kracht kunnen uitoefenen. Eindelijk in de

derde plaats behoort de driemastlogger door zijn vorm en tuigagie tot de snelste zeilerende vaartuigen.

De twee voorste masten, welke naar willekeur kunnen gestreken worden, benemen aan het vaartuig zooveel immer mogelijk den windvang, wanneer het rustig aan de netten moet blijven liggen, terwijl het vermogen om den middenmast weg te nemen, zoo dikwijls daarvan wordt gebruik gemaakt, eene groote ruimte op het dek overlaat, zodat de bemanning zich bij het binnenhalen en het ledigen van netten, vrijelijk kan bewegen.

Met twee masten opgetuigd behoeft zulk schip nog voor geen ander in snelle vaart te wijken terwijl bij het gebruik van den derden of middenmast, welke alleen ruim 400 el doek kan dragen, die snelheid natuurlijk nog aanmerkelijk vermeerdert. In volle zeilen voert zulk loggerschip 700 à 800 ned.el.doek, terwijl het bij stormweer met een betrekkelijk klein fokzeil achter elken mast rustiger ligt dan menig schip van het grootste charter.

Het waren vooral deze redenen, waarom men bij de keuze tusschen de verschillende soorten van visschersvaartuigen in gebruik, aan het loggerschip de voorkeur gaf. Het werd gebouwd naar de grootste afmetingen te Boulogne in gebruik en wel ter lengte gemeten van steven op steven van 17 Ned.ellen (meters) bij eene breedte van 5,55 mtr. en eene diepte van 2.40 mtr. De laadbare ruimte zou in dat geval 60 ton bedragen. Geheel gereed met al het rondhout en de masten, kwam dat schip te staan op 10.000 francs maar onder dien prijs was niet begrepen het smids- en timmermanswerk op het dek, dat voor het optuigen of voor de visscherij gevorderd werd.

Op dit vaartuig nu, dat in het begin van Junij 1866 hier te lande aankwam werd een haringvleet ingescheept van 65 netten, namelijk 40 van hennipgaren en 25 van katoen. Ware de prijs van laatstgenoemde grondstof niet zoo buitengewoon hoog geweest (Amerikaanse burgeroorlog) dan zou men gaarne het aandeel van de katoenen netten in de geheele vleet aanmerkelijk vermeerderd hebben. Elk van die netten heeft eene lengte van 700 en eene diepte van 250 mazen en komt alzoo in omvang overeen met de netten van de groote visscherij met dit onderscheid alleen, dat terwijl de laatste 15 à 18 ned.ponden wegen, de netten van het loggerschip slechts een derde van dat gewigt hebben. Daarenboven, terwijl de gewone hoeker van 45 tot 48 netten gebruikt, zet de logger 65 van die netten in zee. Voorzigtigheidshalve besloot men dadelijk eene dubbele vleet aan te schaffen, opdat het schip na elke reis altijd een goed gedroogde en behoorlijk herstelde vleet gereed zoude vinden om daarmede de visscherij voort te zetten. De kosten van eerste aanleg werden dien tengevolge echter met f 3000,-- verhoogd.

Den 30sten Junij 1866 begon het loggerschip, dat den naam "SCHEVENINGEN" had ontvangen zijne reizen, bemand met 12 koppen, schipper Leendert Spaans, en dus 3 of 4 koppen minder dan op de gewone haringhoekers gevorderd worden. Ten einde de bemanning zooveel mogelijk aan het welslagen van de onderneming te binden, werd besloten haar, evenals dit bij de kust visscherij algemeen in gebruik is, geen vaste gagie te geven, maar het loon te stellen op één derde van de bruto opbrengst. De reeder neemt en de voedingskosten en alle onderhoudskosten van schip en vischtuig voor zijne rekening, zoodat de bemanning haar één derde deel zuiver ontvangt, met aftrek alleen van 1% als bijdrage in de verkoopkosten van den visch. De resultaten van de "Scheveningen" zijn als volgt:

De kosten van eersten aanleg, de tweede vleet daaronder begrepen bedroegen f 15.384,88⁵. De opbrengst zoowel van pekels- als van steurharing in 6 reizen verkregen, bestond uit f 16.052,09. Hiervan kwam aan de zeelieden 33% beloopende na aftrek van 1% verkoopkosten f 5.136,67. De kosten van administratie en uitrusting vorderden f 5.212,91 te zamen f 10.349,58 zoodat er een batig saldo overbleef van f 5.702,51 uitmakende eene netto opbrengst van f 37,06⁵ per honderd gulden.

Men houde hierbij in het oog vooreerst dat deze winsten verkregen zijn in weerwil dat de "Scheveningen" 3 weken te laat met de visscherij begon en daarom niet konde deelen in de winsten welke in den jaagtijd bij den zoo hoge prijs van den haring te behalen zijn en ten andere dat de visscherij om het stormachtige weder in de laatste weken bijna geheel mislukte, zoodat de vangst niet als een buitengewoon groote, maar veeleer als een middelmatige moet worden aangemerkt. De verkregen resultaten mogen zeker in hooge maate gunstig worden genoemd en wat vooral groote waarde had, de ervaring leerde het schip kennen als bij uitstek goed zeebouwend. De afgelopen winter heeft die ervaring nog aanmerkelijk versterkt, trots de vele en zware stormen, welke in die wintermaanden heerschten, heeft de logger zonder ophoud de visscherij hoog in de Noordzee kunnen voortzetten zonder daarbij eenige schade te lijden van welke aard dan ook.

Aangemoedigd door de goede uitkomsten welke deze eerste proeve opleverde hebben dezelfde heeren deze winter nog 2 dergelijke loggerschepen doen aanbouwen maar nu te Vlaardingen. (Het waren de "Arnoldine Marie" en "Hollander" beide gebouwd op de werf 's Lands Welvaren, scheepsbouwmeester J.J.Roelants).

In het begin van Mei 1867 liepen die schepen van stapel. Zeker de eerste van die soort welke immer uit Vlaardingen voor de groote Visscherij werden uitgerust. Eene andere firma te Scheveningen (Parsor) heeft op hare beurt te Boulogne een loggerschip aangekocht, zoodat thans niet minder dan 4 van die vaartuigen gereed staan om de groote Visscherij te beginnen. Ook te Vlaardingen zelf heeft men in den laatsten tijd bijzondere aandacht gewijd aan de constructie der schepen, welke voor de visscherij worden uitgerust en daarin vrij wat veranderingen gebragt. Zoo kwam den afgelopen winter voor rekening van den Heer Hoogendijk een chaloupschip in de vaart, waarop al de verbeteringen waren aangebragt, welke de ervaring in den laatsten tijd had aangewezen. (Zeer waarschijnlijk het sloopschip "Doggersbank" rederij A.Hoogendijk Jzn. in 1866 gebouwd op de werf 's Lands Welvaren, scheepsbouwmeester J.J.Roelants). Het schip werd het eerst gebezigd voor de wintervisscherij, en dankzij zijne vlugheid en geschiktheid voor die visscherij heeft het ruimer vangst kunnen aanbrengen dan eenig ander van de visschersvloot. Het vaartuig is voorzien van veel grooter bun, dan men gewoonlijk op die schepen aantreft ten einde gelegenheid te hebben, zoveel mogelijk verschen visch aan te brengen. Het wordt thans uitgerust voor de haringvisscherij en met belangstelling ziet men de uitkomsten tegemoet welke daarmede zullen verkregen worden. Zoodat men ziet aan zucht om te veranderen en te verbeteren ontbreekt het tegenwoordig niet bij de groote visscherij en met vertrouwen mag men verwachten, dat al die nieuwe proeven tenslotte zullen leiden tot duurzame ontwikkeling van dezen tak van nijverheid. Moge die ontwikkeling aan deze oude industrie iets van haren vroegeren luister teruggeven.

1867

Uitgelokt door de voordelen heeft de reederij aan welke het le loggerschip toebehoort in 1867 twee nieuwe soortgelijke schepen, maar grooter van omvang en te Vlaardingen gebouwd in de vaart gebragt en nu met de drie nieuwe vaartuigen, weder voortreffelijke uitkomsten verkregen, in weerwil van de omstandigheid, dat de haringvisscherij in het afgelopen jaar vrij algemeen niet zeer gunstig is uitgevallen. Immers de drie schepen welke te zamen 13 reizen maakten, hebben in dien tijd aangebragt

	gekaakte haring	last	ton	stuks (steuerharing)
de "Scheveningen"		24	3	399.700
de "Arnoldine Marie"		43	$9\frac{1}{4}$	214.500
de "Hollander"		44	$2\frac{1}{2}$	232.200

Aangezien de ton haring ongeveer 800 stuks bevat en een last uit 14 tonnen bestaat, zoo kan de geheele aanvoer van deze 3 schepen aldus worden gesteld:
 voor de "Scheveningen" op 59 last.
 voor de "Arnoldine Marie" 62 last.
 voor de "Hollander" op 64 last. of gemiddeld ruim 60 last, terwijl de grootste aanvoer met de andere (hoeker)schepen nauwelijks 31 last bedroeg.

't Is waar dat de loggerharing over het algemeen minder hooge prijzen bedong, dan die met de hoekerschepen aangevoerd, maar toch waren de finantieele uitkomsten zeer voldoende. Immers de drie schepen, welke te zamen een kapitaal vertegenwoordigden van f 55.000,-- hebben in 1867 besomd:

aan pekelharing f 30.668,91
aan steurharing f 13.397,12

f 44.066,03

Een derde deel van die som is als loon aan de bemanning afgestaan, terwijl van het overblijvende, na aftrek van de exploitatiekosten eene rente van ongeveer 23 percent aan de deelhebbers konde worden uitgekeerd. Hebben deze alzoo eene goede winst genoten, ook de bemanning maakte voortreffelijke zaken, daar deze uit 39 personen bestaande eene som van f 14.688,-- te verdelen had. (f 375,-- per teelt per man).

Aangezien nu twee jaren achtereen onder zeker niet meer dan normale omstandigheden gebleken was, dat de visscherij hier te lande op voordelige wijze kan worden uitgeoefend, besloot men op het einde van het jaar de eerstgevestigde kleine reederij op te lossen in eene grootere naamlooze vennootschap. Aan begeerte om deel te nemen heeft het niet ontbroken, zoodat deze met 1 januari 1868 na het bekomen van de vereischte Koninklijke goedkeuring konde vestigen. De Maatschappij "de Toekomst" welke den heer A.E.Maas te Scheveningen tot haren Directeur koos beschikt nu over een kapitaal van f 400.000,-- en stelt zich voor 20 schepen zowel voor de kabeljaauw als voor de haringvisscherij bestemd in de vaart te brengen.

Gegevens verzameld en aangevuld door: M.P.Zuydgeest.

Bronnen: Verslagen omtrent de toestand der Nederlandsche Zeevisscherijen 1866 en 1867.

Naamlijsten haringschepen en redcrijen 1866 en 1867.

De Grootvisserij op de Noordzee.

PAARDEMARKT MET KERMIS OMSTREEKS 1900 (2).

Het artikel over dit onderwerp van de heer J.Anderson in Tijd-Schrift nummer 10 ontlokte de onderstaande reactie, afkomstig van ons lid dr.D.J.Noordijk uit Apeldoorn. De nu bijna 90-jarige heer Noordijk is geboren en getogen in het Vlaardingen, waarover in dat artikel sprake was. Hij put dan ook uit eigen belevenissen, waar Anderson het moest stellen met kranteberichten. Wij plaatsen de brief van de heer Noordijk dan ook graag onverkort (waarbij zij opgemerkt, dat de auteur met zijn prachtige stijl het vroegere lercarschap Nederlands niet verloochent!)

Met grote belangstelling las ik uw artikel in het Tijdschrift van de Historische Vereniging Vlaardingen van maart 72 over de Vlaardingse Kermis, de Paardemarkt, de Harddraverij en de feestwedstrijd om 1900. En met groot genoegen! Mijn jeugd leefde weer op.

Toch gaf u slechts de naakte feiten uit deze Vlaardingse tijd, maar ik kan die feiten niet zien buiten de sfeer, waarin ik toen leefde, de algemene sfeer van de Vlaardingse burgerij, vooral van de kleine burgerij, en de meer persoonlijke.

Laat ik beginnen met te zeggen, dat de Vlaardingse kermis voor mij onvergankelijk heerlijk is geweest, vooral de Paardemarkt en de Harddraverij. Ik vergeet nooit, hoe gelukkig ik mij voelde na mijn eindexamen H.B.S. in Schiedam in 1901, dat ik op Vrijdagmorgen weer vrij was en ik op de paardemarkt kon zijn, dat ik op die morgen niet meer naar Schiedam behoefde te gaan, dat ik weer bij de Visbank tussen de paarden, de kramen, de tenten en de mallemolens kon lopen

en voor twee centen een ijsje kon eten bij de witte ijskarretjes tussen de donkere paarden.

Ja, die Westhavenplaats leeft nog voor mij. Niet alleen, omdat daar mijn grootmoeder Dorsman woonde, maar om al die belangrijke dingen, die daar plaats vonden. Ik herinner mij nog dat prachtige spuiten van een fontein, die in 1887(!) daar was opgericht bij gelegenheid van de 70ste verjaardag van koning Willem III. Met mijn vader ben ik er heen gegaan!

Wat heerlijk dat draaien in die mallemlen voor het "Verkooplokaal", dat schieten in de schiettent een eindje verder. Met die grappige paljassen en clowns voor de spelletenten!

En op het kerkhof bij de Grote Kerk, die heerlijke poffertjeskramen. "Die poffertjes van Dekker, wat zijn ze lekker!"

Dekkers kraam stond tegenover de plaats, waar de Hoogstraat op de Markt uitmondt.

En dan die harddraverijen op Woensdag. Ik woonde onder aan de dijk, waar ze plaats vonden. Betalen hoefden we niet, want we woonden binnen de afsluitpaal voor het restaurant "de Romein", die, zoals u schreef, eens door een hollend paard doorbroken werd, een voorval, waarvan ik gewag maakt, maar dat ik me nog best herinner. De paarden draafden niet ver onder aan de dijk. Ze begonnen ongeveer bij de Romein en eindigden nog een eind voor de tol, waar de Zuidbuurt uitkwam op de Maassluisse Dijk. Wat heb ik daar op het gras langs de dijk zitten te genieten.

De Vlaardingse jeugd was gelukkig met haar kermis, paardemarkt enz. Ze leefde in een voor haar zeer prettige sfeer en Goddank deden dat ook vele burgers met haar!

Maar er was een andere sfeer, die de jeugd dwars zat, waarin je niet blij kon ademen. Die van de kortzichtige gewoonte-orthodoxe kleine burgerij, die in alles de duivel zag spelen en niet de onschuldige clowns en grappenmakers. De duivel, die woonde in de zaal "Harmonie" aan het Toepad. Die kleine burgers, die maakten, dat je van thuis amper verlof kreeg om op de volksvermaken te genieten. Want als je aan die genoegens deelnam ging je onherroepelijk naar de "hel". Het eerste woord, dat ik op de Zondagschool hoorde, die door dat soort mensen was opgericht en gehouden werd in de school aan de Hofjesstraat van de heer van Kampen was: "Kindertjes, als je niet op en past, dan ga je na de el." Gelukkig ben ik toen naar een andere ruimere Zondagsschool mogen gaan. Maar dat soort mensen domineerde en gaf ook de toon aan de kerk. Ik zie ze nog als in grote angst naar de Avondmaalstafel in het koor van de Grote Kerk krui-
pen. Velen van hen heb ik nooit zien lachen.

Dat laatste deden we heel veel in "Liefde en Vrede". Daar konden we nog praten en debatteren. Maar in de kermistijd was het, of het verenigingsbewustzijn zich verengde en dan kregen genoemde mensen invloed en wisten te bewerken, dat er anti-kermisvergaderingen werden gehouden met die "interessante" onderwerpen, die u noemt. Ik heb het altijd jammer gevonden, dat "Liefde en Vrede" in die vrolijke week mede de duivel zag gaan spelen. Heel jammer, want die vereniging lag mij na aan het hart. Ik heb wel eens gezegd: Voor mijn geestelijke vorming heb ik meer aan haar te danken dan aan de Universiteit.

Dr. D. G. Noordijk,
Apeldoorn.

SOCIALE TOESTANDEN IN DE VLAARDINGSE NIJVERHEID OMSTREEKS 1890.

Een van de negentiende-eeuwse bronnen voor de toestanden in de Nederlandse nijverheid is de "Nijverheidsstatistiek Struve en Bekaar" uit 1887-1889.^{1/} In de jaren tachtig van de vorige eeuw kreeg de bedrijfsveiligheid in fabrieken en werkplaatsen steeds meer aandacht, ook politieke. Om tijdig te kunnen beschikken over informatie in verband met de wetgeving op dit terrein belastte de minister van justitie bij K.B. van 20 februari 1888 de heren Struve en Bekaar, ingenieurs, met het verzamelen van gegevens voor een nijverheidsstatistiek.^{2/} Zij zouden bij voorkeur die fabrieken en werkplaatsen moeten bezoeken waar in een besloten ruimte meer dan 10 personen werkzaam waren en die waar een krachtwerktuig werd gebediagd.

Struve en Bekaar volbrachten hun taak - onder de toenmalige reisomstandigheden een niet geringe - in ongeveer 2 jaar (1887-1889). Zij legden hun bevindingen neer in een 5 delen tellend manuscript, bestaande uit tabellen, waarin elke onderneming nauwkeurig werd geïnventariseerd op aantal werknemers, onderscheiden naar leeftijd en sekse, aantal arbeidsuren, rusttijden, hygiëne, veiligheid, krachtwerktuigen en sociale voorzieningen van de werkgever.

Struve en Bekaar bezochten in totaal 3053 fabrieken en werkplaatsen.^{1/} Zij telden 546 ondernemingen in de grootte van 50 à 500 werknemers, waarvan 237 van 100 à 500 werknemers.^{2/} Er waren slechts 12 bedrijven van meer dan 500 arbeiders, waarvan 2 met resp. 1345 en 1587 arbeiders.

In het deel dat o.a. Zuid-Holland beschrijft, kan men gegevens vinden over in totaal 10 Vlaardingse bedrijven. De gegevens over het aantal werknemers, gespecificeerd naar leeftijd en sekse, aantal arbeidsuren en rusttijden, hebben wij in bijgaand overzicht opgenomen. De N.V. Hollandia Fabriek van Melkprodukten was veruit het grootste bedrijf in Vlaardingen met 124 werknemers, gevolgd door de Meelfabriek van C. van Dusseldorp met 43 en de Touwslagerij K.J. van der Brugge met 41 werknemers.

In de Vlaardingse bedrijven werkte men dagelijks 10 à 13 uur. 's Morgens om 4 à 5 uur ving het werk aan en duurde tot 's avonds omstreeks 7 uur. 's Winters begon het werk meestal 2 uur later en eindigde ook 2 uur later in de avond. De rusttijden waren gewoonlijk een half uur in de morgen, een uur op de middag en nog eens een half uur tegen de avond.

In de Vlaardingse werkplaatsen was volgens de enquêteurs voldoende daglicht, uitgezonderd in de olieslagerij van Schippers. Als kunstlicht werd gas of petroleum gebruikt. De zindelijkheid liet meestal niet te wensen over. Alleen de veelal open privaten in de buitenlucht lieten in dit opzicht soms te wensen over. Bij de nettenboeterij van de Mij. De Noordzee en de meelfabriek van Van Dusseldorp was geen verwarming aanwezig. De nettenboetsters brachten bij koud weer stoven mee.

De werknemers van de meeste bedrijven^{3/} waren lid van een Vlaardings ondersteuningsfonds, waarvoor men 10 cent per week betaalde. De uitkering bij ziekte of ongeval bedroeg f 5,-- per week gedurende maximaal 18 weken. Misschien wordt hier het "Onderling Ondersteuningsfonds Het Algemeen Belang" bedoeld, hoewel dit volgens A. Soeteman f 4,-- of f 2,-- per week uitbetaalde voor ten hoogste 13 weken.^{4/}

De Vlaardingsche Meelfabriek van C. van Dusseldorp had een eigen ondersteuningsfonds, dat gedurende de eerste 4 of 5 weken het volle loon uitkeerde en daarna een half weekgeld.

Ook de N.V. Hollandia had een eigen fonds. Gedurende de eerste 3 maanden keerde het een half daggeld uit en daarna gedurende 3 maanden nog 1/3 van het loon.

Het aantal krachtwerktuigen in de Vlaardingse nijverheid was nog lang niet algemeen. De scheepswerf van J. Verweij Jr. beschikte over een kleine stoomketel (verwarmd oppervlak 10 m²) waarmee een krachtwerktuig van 10 PK werd aangedreven om de schepen op de helling te halen.

De Vlaardingsche Gasfabriek bezat een stoomketel voor de aandrijving van 2 krachtwerktuigen (3 PK). Als bijzonderheid wordt vermeld, dat de stoker over een luchtpijp voor de ventilatie beschikte.

De Vlaardingsche Olieslagerij van Schippers had 2 stoomketels (verwarmd oppervlak 67 m²) voor de aandrijving van 1 machine van 20 PK, en de meelfabriek van Van Dusseldorp had 3 stoomketels (verwarmd oppervlak 240 m²) voor de aandrijving van 1 machine van 14 PK.

De N.V. Hollandia tenslotte telde de meeste krachtwerktuigen, nl. 3 (19 PK), aangedreven door 3 stoomketels (verwarmd oppervlak 80 m²).

OVERZICHT

<u>BEDRIJVEN</u>	<u>WERKNEMERS</u>			<u>ARBEIDSUREN</u> per dag	<u>RUSTUREN</u> per dag
	<u>mannen</u>	<u>jongens</u>	<u>vrouwen</u> <u>meisjes</u>		
Sprot- en bokking- rokerij G.Kornaat	4		30 ^{5/}	34	13 ^{6/} 2 ^{7/}
Kuiperij D.Hofman	25	3 ^{8/}		28	14 2
Kuiperij C.v.Toor	7	5		12	13 2
Scheepswerf J. Verweij Jr.	12	5		17	11,5 2,5
Nettenboeterij v. Mij.De Noordzee	2		18 ^{9/}	20	11,5 ^{10/} 2,5
Touwslagerij K.J. v.d.Brugge	25	6	10 ^{11/}	41	11 ^{12/} 2
Gasfabriek IJzer- mans & Co.	6			6	10 2
Olieslagerij A.M.C. Schippers	19	6		25	12 geen ^{13/}
Meelfabriek C.v. Dusseldorp	39	4		43	12 2
N.V.Hollandia Fa- briek v.Melkpro- ducten	71	41	12 ^{14/}	124	12 ^{15/} 2

Drs.J.P. van de Voort

Noten:

- 1/ Nederlands Economisch-Historisch Archief te 's-Gravenhage, Nijverheidsstatistiek Struve en Bekaar 1887-1889 (copie). Het origineel is in de bibliotheek van de arbeidsinspectie, copieën verder in de bibliotheken van de universiteiten en hogescholen.
- 2/ H.W. Lambers, Sociale en economische facetten, in: Nederlandsche Maatschappij van Nijverheid en Handel, De middelgrote onderneming in Nederland, praeadvies voor de jaarlijkse algemene vergadering te Enschede op 15 Juni 1955, blz. 65-66; zie ook H.J.Scheffer, Ontwikkeling van de ambachts- en fabrieksnijverheid in Nederland, in: Economisch-Statistische Berichten, 2-12-1942, blz.543, noot 7.
- 3/ Kuiperij D.Hofman, C.van Toor, Scheepswerf J.Verweij Jr., Touwslagerij K.J. van der Bruggen, Vlaardingsche Gasfabriek IJzermans & Co. (sommige arbeiders lid), Vlaardingsche Olieslagerij A.M.C. Schippers.
- 4/ A.Soeteman, 150 Jaar sociale zorg in Vlaardingen 1795-1945, Voorburg, 1962, blz.191 (Zuid-Hollandse Studiën X).
- 5/ In het seizoen.
- 6/ Vrouwen werkten alleen voormiddag van 7 tot 10 uur.
- 7/ $\frac{1}{2}$ uur voormiddag, 1 uur 's middags, $\frac{1}{2}$ uur namiddags.
- 8/ Er werd onderscheid gemaakt naar leeftijd: 16-18 jaar, 13-15 en 12-13 jaar.

- 9/ Waarvan 4 ongehuwde vrouwen en 3 meisjes.
- 10/ 's Zomers 10,5 uur per dag.
- 11/ Waarvan 2 gehuwde vrouwen en 8 meisjes.
- 12/ 's Zomers 12 uur.
- 13/ Ploegendienst (dag- en nachtploeg).
- 14/ 1 gehuwde vrouw en 10 meisjes.
- 15/ 's Winters 10 uur.

